

1939 ERZİNCAN DEPREMİNİN TOKAT'TAKİ YANSIMALARI

İsmet Üzen*

Özet

Bu çalışmada, 1939 Erzincan depreminin Tokat ve ilçelerindeki yansımaları konu edilmiştir. 1939 tarihinde meydana gelen Erzincan depremi Tokat ve ilçelerinde de etkili olmuş, can ve mal kaybına sebep olmuştur. Deprem üzerine Hükümet başta Erzincan olmak üzere deprem felaketinin yaşandığı Tokat'a da yardım elini uzatmış ve yaraların sarılmasına yardımcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Deprem, Yardım, Can ve Mal Kaybı

Abstract

In this study, the reflections of 1939 Earthquake of Erzincan in Tokat County have been examined. 1939 Earthquake of Erzincan affected Tokat County and caused loss of life and property. After the earthquake, Government tried to aid and to relief the effect of earthquake in affected areas as well as Tokat.

Keywords: Tokat, Earthquake, Aid, Loss of Life and Property

GİRİŞ

Doğal afet, genel anlamıyla can ve mal kaybına sebep olan doğal olaylara denir. Deprem de doğal afetler arasında yer alır. Türkiye'de meydana gelen doğal afetlerde yüzde 76 oranı ile depremler başta gelmektedir¹. Ülkemizde depremlerin yoğun yaşandığı bölgelerden biri de Kuzey Anadolu Fay Hattı'dır ve çalışmamızı oluşturan Tokat Vilayeti de bu fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Tokat vilayeti ile ilgili olarak Milattan Sonra 1.000'lerden başlayarak tespit edebildiğimiz depremlerin bazılarında can ve mal kaybı olmuş bazılarında ise olmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, jeolojik olarak Tokat vilayetinin depremselliğini ve deprem tehlikesini incelemek değildir. Bunun yerine, arşiv belgeleri ve basındaki yansımalarından yola çıkarak, tarihsel açıdan 1939'da meydana

* Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, ismetuzen@mynet.com.

¹ Bayındırlık ve İskân Bakanı Faruk Nafiz Öz'ün, 30.11.2006-02.12.2006 tarihleri arasında TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Trabzon Şubesi tarafından düzenlenen "1. Heyelan Sempozyumu" nun açılışında yaptığı konuşmadan, <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/bakanlikbasin.php?ID=123>

gelen depremin Tokat Vilayeti'ndeki etkileri, deprem sonrasında devletin bölgeye yardım elini uzatması ve bu çerçevede yapılan çalışmaları ortaya koymak amaçlanmıştır.

1939'A KADAR TOKAT'TA YAŞANAN DEPREMLER

Milattan sonra 1000'lerden 1939'a kadar Tokat'ta yaşanan depremler hakkında şu bilgilere ulaşabilmekteyiz:

En eski olarak 1045, 1268, 1458, 1482 ve 1498 yıllarında Tokat'ta depremler olduğu iddia edilmektedir². 4 Nisan 1543 tarihindeki deprem hakkında fazla bir bilgi yoktur³. 17/18 Ağustos 1668 depremi Kuzey Anadolu'nun çok geniş bir kısmını etkilemiş ve çok sayıda can ve mal kaybına sebep olmuştur. Bu depremin etkisi Tokat da ciddi olmuştur. Kent ağır hasara uğramış, şehir surları ile kalenin bazı kısımları yıkılmıştı. Taşhan minaresinin tepesi ile Behzad Camii'nin bazı binaları yıkılmış, diğer camiler ve kamu binaları da hasar görmüştü. Kiliselerde herhangi bir hasar olmamıştı. Ölü ve yaralı sayısı çok fazla değildi. Sarsıntılar uzun sürmüş ve halk iki hafta boyunca evlere girmeye cesaret edememişti. Halk açık alanlarda, bağlarda ve mezarlıklarda yaşamak zorunda kalmıştı⁴. Cinlioğlu'nun eserinde, Şevval 1095/1684 yılında Amasya ve Tokat'ta şiddetli bir deprem olduğu, taş yapıların zarar gördüğü ve birçok evin yıkıldığı bilgisi yer almaktadır⁵. 20 Ocak 1777'de Tokat'ta hissedilen deprem şehirde ve çevresinde büyük hasara yol açmıştı. Konu hakkında bundan başka bir bilgi yoktur⁶. 18 Mart 1891'de Niksar'daki deprem hafif şiddette olmuş ve bir hasar tespit edilmemişti⁷.

20. yüzyılın ilk çeyreğindeki yaşanan depremler hakkında ise şu bilgilere rastlamaktayız: Şubat 1902 Tokat'ta meydana gelen depremde insan ve hayvan kaybı olmamış, bazı binalarda çatlaklar oluşmuş, artçı sarsıntılara karşı oturulmasında tehlike görülen binaların tahliyesi emredilmişti⁸. 18 Mart 1902'da Niksar'da hafif şiddette depremler olmuş ama bir hasara yol açmamıştı⁹. Mayıs 1914'te Sivas merkezli bir deprem Tokat, Erbaa ve Reşadiye'de de hissedilmiş ve bir hasar vermemişti¹⁰. 5 Aralık 1914'de Tokat'ta hafif şiddette deprem olmuş ama bir hasara yol

² <http://erbaa.blogcu.com/>

³ Caroline F. Finkel-N. N. Ambraseys; *Türkiye'de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler: Bir Tarihsel İnceleme,1500-1800*, Çeviren: M. Umur Koçak, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2006, s.167.

⁴ Finkel-Ambraseys, a.g.e., s.75-79.

⁵ Halis Cinlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, İkinci Kısım, Tokat, 1950, s. 9.

⁶ Finkel-Ambraseys, a.g.e., s.161.

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.UM.*, 21/37. Bundan sonra BOA olarak gösterilecektir.

⁸ BOA., DH.MKT., 2585/86.

⁹ BOA., DH. MKT, 454/18.

¹⁰ BOA., DH.EUM.EMN., 73/5; 75/46; 76/30; 79/32.

açmamıştı¹¹. 9 Haziran 1919 Tokat'ın ilçesi Almus'ta meydana gelen depremin maksimum şiddeti 8 olarak saptanmıştır. Yeşilirmak vadisinde ve Almus'ta maddi hasara ve birçok kişinin ölümüne sebep olan bu depreme ilgili yeterli bilgi yoktur¹².

Cumhuriyet döneminde 1939'a kadar can ve mal kaybına neden olmayan iki hafif depreme rastlamaktayız: 10.12.1930 tarihinde merkez üssü Erzincan olan deprem Tokat'ta da hissedilmişti. Tokat Vilayeti'nden Dâhiliye Vekâleti'ne (İçişleri Bakanlığı) gönderilen 11.12.1930 tarihli telgrafta, 10.12.1930 Çarşamba günü saat 12.10'da biri oldukça hafif, diğeri şiddetli olmak üzere bir saniye ara ile iki deprem hissedildiği ve bir hasarın olmadığı bildirilmişti¹³.

20.4.1938 tarihli Dâhiliye Vekâleti'nin bir belgesinde, merkez üssü Yozgat olan depremin Tokat'ta da hissedildiğini ama herhangi bir zararın olmadığı belirtilmişti¹⁴. Dokuz gün sonra, 29.4.1938'de saat 14.00-15.00 arasında 13 saniye süren bir deprem olmuş ve hasara sebep olmamıştı¹⁵.

27.12.1939 ERZİNCAN DEPREMİNİN TOKAT'TA YANSIMASI

Çalışmamızın ana konusunu 26/27.12.1939 tarihinde ana üssü Erzincan olan 7.9 şiddetindeki büyük depremin¹⁶ Tokat'taki etkileri oluşturmaktadır. Erzincan merkezli deprem çevre illerde olduğu gibi Tokat'ta da önemli etkileri olmuştu¹⁷.

Tokat Vilayeti'nden Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen ilk telgrafta deprem hakkında şu bilgiler yer almaktaydı: Gece saat 02.00'de meydana gelen depremde merkez ve kazalardaki (ilçelerdeki) ilk belirlemelere göre ölü sayısı 88 ve yaralı sayısı 66'dır. Erbaa ve Niksar kazalarında tahribat büyüktür ve Tokat'ın iki katı ölü ve yaralı olduğu anlaşılmaktadır. Yaralıların tedavisi için sağlık ekibi ve açıkta kalanlar için 500 çadır ve

¹¹ BOA, DH.İ.U.M.EK, 90/36.

¹² Nuriye Pınar-Ervin Lahn, *Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu*, T.C. Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği Yayınları, Ankara 1952'den aktaran Bülent ÖZMEN, "Kastamonu İlinin Depremselliği ve Deprem Tehlikesi", Türkiye Jeoloji Kurultayı 7-10 Mayıs 2001, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, Ankara, s.2, http://www.deprem.gov.tr/lab_htm/rapor/kastamonu_depremsellik.pdf

¹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10..119.837.16/7. Bundan sonra BCA olarak gösterilecektir.

¹⁴ BCA, 030.10..119.840.10.

¹⁵ BCA, 030.10..119.840.14.

¹⁶ <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/default.htm>.

¹⁷ 1939 depreminin önemli tahribatı üzerine, TBMM Reisi Başkanlığında bir Milli Yardım Komitesi kurulmuş ve hemen bir beyanname yayınlanmıştı. Millî Yardım Komitesi'nin Beyanname için bkz. BCA, 030.10..119.843.5; 030.01..121.768.2. Türkiye genelinde yardım kampanyaları başlamış ve toplanan yardımlar Kızılay'a teslim edilmişti. BCA, 030.10..119.844.13; 030.10..119.843.7; *Ulus, Cumhuriyet*, 28.12.1939 vd. Toplanan yardımlar hakkında çeşitli vilayetlerden gönderilen ilk telgraflar için bkz. BCA, 030.10..119.844.10.

iaşeleri için de 2.000 lira gönderilmesi gerekmektedir. Yine, depremin Zile'deki etkisi hakkında da şu bilgilere rastlamaktayız: İlçede ve köylerinde yüzlerce ev yıkılmış ve şimdiye kadar 26 ölü tespit edilmişti. Bunun için de 200 çadıyla nakit paranın elden gönderilmesi gereklidir¹⁸. 27 Aralık tarihli Ulus gazetesinde ise Zile'deki durum ile ilgili daha iyimser bilgiler yer almıştı. Buna göre, çeşitli mahallelerde beş ev tamamen, 100 ev de kısmen yıkılmıştır. Şimdiye kadar enkaz arasından çıkarılanlardan bir-iki hafif yaralı hariç insan bakımından kayıp yoktur. Ulucami ile diğer üç caminin şerefelerinin üst kısımları tamamen yıkılmış, birçok binanın duvarı çatlamıştır¹⁹. Depremin Turhal'daki ilk bilançosu da şöyleydi: Üç ev yıkılmış ve birçok bina da hasara uğramıştır. Dokuz ölü ve 15 yaralı vardır²⁰.

Dâhiliye Vekâleti'nin Başbakanlığa gönderdiği 27.12.1939 tarihli yazısına göre, deprem sonucu Tokat'ta Halkevi, Ziraat Bankası, Parti ve sinema binası ile birçok ev tamamen yıkılmış, diğer binalarda da çatlaklar oluşmuştu. İncelemeler sonunda 4 yaralı ve 2 ölü olduğu belirlenmişti²¹.

Kızılay, ilk iş olarak Tokat Vilayeti'nin isteği doğrultusunda 27.12.1939'da trenle 300 çadır, 500 battaniye, 500 don ve 500 gömlek ile Ziraat Bankası aracılığı ile telgraf havalesi olarak 3.000 lira Tokat Kızılay Merkezi adına göndermişti²². Bundan başka, Başbakanlık, Tokat Vilayeti'ne 5.000 liranın ayrıldığını, bunun da Turhal Şeker Fabrikası'ndan gönderilmesi için emir verildiğini ve bu paranın gerekli görülen ihtiyaçların karşılanmasında kullanılmasını emretmişti²³.

Dâhiliye Vekâleti'nden CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen 29.12.1939 tarihli yazıda, Tokat'taki depremle ilgili son gelişmeler hakkında şu bilgiler verilmekteydi: Vilayet Hükümet Binası'nın her tarafında çatlaklar meydana gelmiştir. Artova Hükümet Konağı kısmen, Tokat merkez nahiyesine bağlı Çilkoru karakolu tamamen yıkılmıştır. Kazova inekhanesinin memur odaları ile ahırları yıkılmıştır. Tokat'ta iki cami büyük hasara uğramıştır. Merkezde ve kazalarda yıkılan evlerin sayısı kesin olarak bilinmese de çok fazla olduğu sanılmaktadır. Çevreden şimdiye kadar alınan bilgilere göre ölü sayısı 300 kadar olup bu sayı kesin değildir. Yaralı sayısı da belli değildir. Yaralıların nakli için doktor, sağlık görevlileri ve jandarma çeşitli bölgelere gönderilmiş ve yaralıların merkez hastanesine nakledilmesine başlanmıştır. Kolordu, merkezdeki enkazın kaldırılmasına yardım etmektedir. Ayrıca Kolordu'dan Niksar ve Erbaa'ya müfrezeler göndermesi istenmiştir²⁴.

¹⁸ BCA, 490.01.1586.473.1/33.

¹⁹ Ulus, 28.12.1939.

²⁰ Ulus, 29.12.1939.

²¹ BCA, 030.10..118.827.34.

²² BCA, 030.10..178.234.5; Ulus, Cumhuriyet, 28.12.1939.

²³ BCA, 030.10..119.844.3.

²⁴ BCA, 490.01..1586.473.1/29-30.

30.12.1939 tarihinde Tokat Vilayetinden alınan bilgiye göre, Turhal, Niksar, Erbaa ve Reşadiye'de tahribat fazla idi. Niksar köylerinde 200 ölü, 300 yaralı vardı. Turhal'da ölülerin enkaz altından çıkarılmasına devam edilmekteydi. Heyelan yüzünde Reşadiye ile iletişimin kurulamamıştı. Niksar'dan alınan haberlere göre Reşadiye merkezinde 200 ölü, 48 yaralı vardı ve kasabada yangın çıktığı için Niksar'dan erzak ve para gönderilmişti. Samsun'dan görevlendirilen üç doktor ile iki sağlık memurundan oluşan sağlık yardım heyeti malzemelerle birlikte Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) tarafından Tokat'a gönderilmişti²⁵.

1 Ocak 1940'ta depremin Tokat'taki bilançosu ayrıntısı ile ortaya çıkmaya başlamıştı. Buna göre, Vilayet merkezinde, üçü resmi olmak üzere 153 bina yıkılmıştı. Beş ölü, altı yaralı vardı. Vilayet merkez, nahiye ve köylerinde beşi resmi olmak üzere 643 bina yıkılmıştı. 545 ölü ile 291 yaralı vardı. Niksar ile köylerinde üçü resmi, 700 bina yıkılmış; 590 ölü ile 1.100 yaralı vardı. Erbaa ile köylerinde 1.659 bina yıkılmış; ilçede 881 ölü ve köylerinde de 15 ölü ve 27 yaralı vardı. Artova ile köylerinde iki resmi bina tamamen, 71 bina kısmen yıkılmıştı; iki ölü ve bir yaralı vardı. Reşadiye'de ise depremin ardından yangın çıkmış ve 150 haneden oluşan ilçe neredeyse tamamen yanmış, yalnız üç ev kalmıştı; 236 ölü ve 52 yaralı vardı²⁶.

Tokat milletvekili Cemal Kovalı CHP Genel Sekreterliğine 31.12.1939'da gönderdiği telgrafta, depremin tahribatının çok fazla olduğunu, ölü miktarının 4.000'den fazla olduğunu ve Tokat Valiliği'nin isteği olan 20.000 lira ile 5.000 çadırın acele gönderilmesini istemişti. Bu telgrafın Kızılay Genel Merkezi'ne gönderilmesi üzerine, Kızılay Genel Merkezi 4 Ocakta verdiği cevapta, 2 Ocakta Tokat'a 12.000 lira ile Ankara'dan 1.000 don, 1.000 gömlek, İstanbul'daki Feshane Fabrikasından da 1.000 battaniye gönderildiğini ve elde başka çadır kalmadığını bildirmişti²⁷.

Niksar CHP Başkanı Mehmet Turan 9 Ocakta CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafta, ilçe ve 70 köyün depremden dolayı harap olduğunu, köylerde 25.000 kişinin açıkta kaldığını, devam eden kar ve tipinin felaketi daha da arttırdığını, Vilayetten yardım parası olarak sadece 1.700 lira geldiğini, buna ek olarak 5.000 lira, 200 sandık çivi ve yeterli miktarda kereste ile 500 çadırın acele gönderilmesini talep etmişti. Bu talep, CHP Genel Sekreterliği tarafından 12 Ocakta Ziraat Vekâletine ve Kızılay Genel Merkezine iletilmişti. 24 Ocakta buna cevap veren Ziraat Vekili, Tokat Vilayeti'nde depreme maruz kalan bütün köylerin kereste ihtiyacı için uygun ve en yakın ormanlarda keşifler yapılması ve depremzede köylülere

²⁵ BCA, 030.10..119.844.5.

²⁶ *Ulus*, 1.1.1940.

²⁷ BCA, 490.01..1585.469.2/80-84.

hemen izin kâğıtlarının verilmesi için 16 Ocakta Tokat Orman Müdürlüğüne emir verildiğini bildirmişti²⁸.

8 Ocak 1940'da CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen ve Niksar Belediye Başkanı, CHP Halkevi Reisi ve CHP Niksar Başkanı'nın ortak imzalarını taşıyan yazıda Niksar'ın deprem raporu özetle şöyleydi: İlçe genelinde yapılan tespitlere göre, 2.500 kişi ölmüş, 1.200 de yaralı vardı. Kızılay'ın gönderdiği 1.750 liralık para ve bir miktar yiyecek yardımı işe yaramışsa da yeterli değildi. 91 köyü olan ilçenin 71 köyünde hasar fazlaydı. İlçedeki 1.300 evden 400 tamamen yıkılmış, 510 ev tamamen harap olmuş, 300 ev tamire muhtaç hale gelmiş, kasabada ancak 53 ev sağlam kalmıştı. Ayrıca 376 dükkân, mağaza, han ve hamamdan ancak 70-80 tanesi sağlam kalabilmiş ve gerisi tamamen harap olmuştu. Köylerle ilgili rakamlara gelince, 2.145 ev yıkılmış, 1.262 ev de tamamen harap (toplam 3.407) olmuştu. Kasabadaki 1.210 bina ile beraber sayı 4617 bina etmektedir ve bunun nüfus karşılığı 24.000 demektir. Kızılay 70 çadır gönderebilmiş, tahtalarla ev yapmaya imkân bulanlar ile nüfusun ancak % 10'nu başını sokacak bir yer bulmuştur. Geri kalan % 90'ı açıkta karlar üstünde kıvrılmaktadır ve dizanteri, zatürree ve donma olayları görülmektedir. Doğal olarak ölümler artmaktadır. Bundan dolayı en az 5.000 adet ayakkabı, çarık, don, gömlek battaniye, çeşitli ölçülerde en az 300 sandık çivi, 150 metre küp ve bir cm. kalınlığında tahta veya galvanizli sac gönderilmesi gerekmektedir²⁹. CHP Genel Sekreterliği de bu yazının bir suretini 19 Ocakta Ziraat, Dâhiliye, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekillerine ve Kızılay Genel Merkezi'ne göndermişti³⁰.

26 Ocakta cevap veren Ziraat Vekili bir önceki paragrafta yer alan bilgileri vermişti³¹. Kızılay Genel Merkezi tarafından 7 Şubat 1940'da verilen cevapta şu bilgiler yer almıştı: 27.12.1939-5.2.1940 tarihleri arasında Tokat'a 59.540 lira gönderilmiştir. 27.12.1939-24.1.1940 tarihleri arasında İstanbul'daki depolardan gönderilen malzeme ve gıda maddelerinin toplamı 710 balyada 85.213 parça eşya olup, Sivas ve Samsun depolarından Tokat'a gönderilenlerin listeleri ise henüz gelmemiştir. 27.1.1939-5-1-1940 arasında Ankara depolarından Tokat'a gönderilen eşya ve erzak şunlardır: 1.144 çadır, 554 sandık çivi, 1.000 keser, 200 kazma, 200 kürek, 100 testere, 1.500 battaniye, 1.500 don, 1.500 gömlek, 100 teneke benzin, 700 çuval un, 150 çuval şeker, 80 sandık tatlı, 20 sandık üzüm ve 14 çuval pirinç. Tokat Kızılay Başkanlığından alınan 26.1.1940 tarihli telgrafta, ikinci bir talebe kadar Tokat Kızılay'ına erzak ve eşya

²⁸ BCA, 490.01..1585.469.2/71-77. Kızılay Genel Müdürlüğü'nün cevabına rastlanmamıştır.

²⁹ BCA, 490.01..1585.469.2/69.

³⁰ BCA, 490.01..1585.469.2/64-68.

³¹ BCA, 490.01..1585.469.2/62-63.

göndermeyiniz denilmekteydi. Yardımlar Tokat Vilayeti'ne gönderildiği için Niksar'a yapılan yardım miktarı ancak Tokat Valiliğince belirlenebilir³².

Sihhat ve İctimai Muavenet Vekâleti tarafından 7 Şubat 1940'da verilen cevapta da şu bilgiler yer almaktaydı: Niksar'a yardımlar 25 Ocaktan sonra da devam etmiştir. Örneğin 28 Ocakta Niksar'a 100 çift ayakkabı, 25 kadın mantosu, 25 kadın hırkası, 5 kazak, 25 erkek paltosu, 25 asker kaputu ve 25 yatak gönderilmiştir. Baraka ve sığınakları kısa bir zamanda bitirmek için Tokat'tan 32 dülger ve marangoz ve 12 memur nahiye müdürleri emrine verilmiştir. Bu bilgilerin ardından ilçedeki hasar rakamlarına yer verilmiştir: Resmi tespitlere göre, 163 kişi merkezde ve 1.600 kişi köylerde olmak üzere 1.763 ölü; 12 merkezde ve 800 köylerde olmak üzere 812 yaralı vardır. 350 merkezde ve 2.000 köylerde olmak üzere 2.350 ev tamamen, 360 merkezde ve 850 köylerde olmak üzere 1.210 ev kısmen yıkılmıştır³³.

Alınan bilgilere göre, 4 Ocak'a kadar, Erbaa ve köylerinde ölü sayısı 921, yaralı sayısı 585 ve yıkılan ev sayısı toplam 2.276 olarak belirlenmişti. 200 yataklı bir Kızılay hastanesi Erbaa'ya gitmek üzere hazırlığını bitirmişti. Bu hastanede, İstanbul'daki Amerikan hastanesinin sağlık ekibi görev yapacaktı³⁴. <http://erbaa.blogcu.com/> adlı internet adresinde Erbaa ilçesindeki kayıplarla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: Merkez kasaba 319, Doğanyurt (Hayati) nahiyesi 3, Kozlu nahiyesi 6, Karayaka nahiyesi 49 olmak üzere toplam 377 ölü³⁵.

Depremde Tokat Parti binasında nöbetçi odacı Hasan'ın enkaz altında kalarak vefat etmesi üzerine, CHP Sivas Bölge Müfettişi Zihni Orhan, 4 Ocak 1940'ta Hasan'ın geride kalan ailesine 400-500 liralık yardım yapılmasını CHP Genel Sekreterliğine önermişti. Genel Merkez ise 200 liralık bir yardımı uygun görmüştü. CHP Tokat Vilayet İdare Heyeti Reisliği 15 Ocakta bu rakamın 500 liraya çıkarılmasını önermiş ve 25 Ocakta yardımın 400 liraya çıkarıldığı Tokat'a bildirilmiştir³⁶.

Artova CHP Kaza (ilçe) İdare Heyeti Reisi Bilal Erdem tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 26 Ocak 1940 tarihli telgrafta, depremden dolayı binaların bir kısmının yıkıldığını ve bir kısmının da duvarlarının çatladığını, Kazada bir fen memurunun olmadığını, Kaymakamlığın defalarca bir fen memuru ve bir miktar çadır istendiği halde hiçbirinin gönderilmediğini, halkın evlerine giremediğini ve belirtilen isteklerinin bir

³² BCA, 490.01..1585.469.2/57.

³³ BCA, 490.01..1585.469.2/58. Yazının ekinde 25.1.1940 akşamına kadar Niksar'a yapılan 3 sayfalık malzeme ve gıda maddelerinin bir listesi yer almaktadır. Bkz. BCA, 490.01..1585.469.2/59-61.

³⁴ Ulus, 4.1.1940.

³⁵ <http://erbaa.blogcu.com/>

³⁶ BCA, 490.01..1585.469.2/28-40 .

an önce yerine getirilmesi istenmiştir³⁷. Bunun üzerine CHP Genel Sekreterliği 31 Ocakta Nafia Vekâletine ve Kızılay Genel Merkezine telgrafın bir suretini göndermiştir. Bu yazıya 5 Şubatta cevap veren Nafia Vekili, Artova'ya fen memuru gönderilmesi konusunun Tokat Valiliğine yazıldığını bildirmiştir. Kızılay Genel Merkezinden 15 Şubatta verilen cevapta, konuyu incelemesi için Tokat'taki müfettişe yazıldığını, 8 Şubatta müfettişin verdiği cevaba göre, birkaç gün önce Artova'ya fen memurlarının gönderildiğini, Kaymakamlığın çadırları kime verecekse bir listesini Vilayete göndermesini ve liste geldikten sonra çadır gönderilmesinin söz konusu olacağını bildirdiği ifade edilmiştir³⁸.

10 Şubat 1940'da CHP Niksar İdare Heyeti Reisliği CHP Genel Merkezine başka bir talepte bulunmuştur. Bu talep, Niksar Merkezi Bak ve Kışlık mevkiindeki zarar gören evlerin az bir masrafla oturulabilir hale getirilebilecekken bina işinden anlayan bir uzman yerine bir yol fen memurunun incelemesiyle bu evlerin % 80'ine tehlike işareti konularak yıktırılmaya başlandığı ve ev sahiplerinin tamirinin yasaklandığı, dolayısıyla bu binaların uzman inşaat memurları tarafından incelenmesi ve tamirata izin verilmesi idi. CHP Genel Sekreterliği 27 Şubatta Nafia Vekili'den konunun incelenmesini istemiştir. Buna 11 Nisanda cevap veren Nafia Vekili, durumu Tokat Valiliği'ne bildirdiğini, buradan 30.3.1940 tarihinde alınan cevabı aktarmıştır. Tokat Valiliği'nin cevabında, evlerin incelenmesi işinin Hatas şirketinin Fen şefi Doktor mühendis Remzi Memo ve yüksek mühendis Namık ile bizzat Nafia Müdürü tarafından yapıldığı, bu heyetin yıkılacak, yıkılmayacak ve tamir edilecek evleri belirlediği, bu işin bilimin gereklerine göre yapıldığını ve elbette ev sıkıntısını giderme bilincinde oldukları ifade edilmişti. CHP Genel Sekreterliği, 17 Nisanda Tokat CHP Vilayet İdare Heyeti'ne gönderdiği yazıda bu durumun Niksar Kaza İdare Heyeti Reisliğine bildirilmesini ve ayrıca Kaza Parti teşkilatının yaptığı yazışmalarda Parti Nizamnamesinin 95. Maddesine riayet etmesinin hatırlatılmasını da bildirmişti³⁹.

CUMHURBAŞKANI, DÂHİLİYE, SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKİLLERİNİN TOKAT'I ZİYARETLERİ VE DİĞER YARDIMLAR

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü başta Erzincan olmak üzere deprem bölgelerini kapsayan bir geziye çıkmıştı. İnönü, 1-2 Ocak 1940'ta Tokat, Niksar ve Turhal'ı ziyaret etmiş, vali, kaymakam ve belediye reisleri ile görüşmüştü⁴⁰. Amasya'ya geçen İnönü, buraya gelmiş olan Erbaa heyetini kabul etmiş ve depremin ilçe merkeziyle köylerinde yaptığı tahribat

³⁷ BCA, 490.01..1585.469.2/55-56.

³⁸ BCA, 490.01..1585.469.2/48-54.

³⁹ BCA, 490.01..1585.469.2/20-26.

⁴⁰ *Ulus, Cumhuriyet*, 2-3.1.1940.

hakkında bilgi almıştı⁴¹. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Tokat'ta iken 1 Ocak 1940'ta Türk milletine hitaben bir beyanname de neşretmişti⁴².

3.1.1940'ta Sivas Numune hastanesinden iki sağlık ekibi malzemelerle birlikte Tokat'a hareket etmişti. Kızılay Genel Merkezi de Tokat ile ilçeleri arasındaki hasta nakliyatını sağlayacak hasta nakliye otomobillerini Ankara'dan göndermişti. Dâhiliye Vekili Faik Öztrak Tokat'ta, Sıhhat İçtimai ve muavenet Vekili Hulusi Alataş da Niksar'da halkın yardım ve iskân işleri ile ilgilenmişti⁴³.

Jandarma Umum Kumandanı Korgeneral Cemil Cahit Toydemir, Tokat Valisi ve Tokat milletvekili Cemal Kovalı 3 Ocakta Erbaa'da incelemelerde bulunduktan sonra Niksar'a gitmişti. Jandarma Umum Kumandanı ile Vali Niksar'daki depremezelerin durumunu inceledikten sonra 4 Ocakta Reşadiye'ye geçmişti⁴⁴.

Samsun Milli Yardım Komitesi tarafından 5 Ocak'a kadar Tokat Vilayeti'ne gönderdiği yardımlar şunlardan oluşmuştu: 30 küfe zeytin, bir sandık çay, 50 sandık şeker Tokat'a, 2.600 ekmek, 152 teneke peynir, 53 teneke kavurma, 50 sandık şeker, 1.500 kilo sucuk ve pastırma, 325 teneke petrol, 600 çocuk elbisesi, 204 manto, 588 kazak ve fanila, 300 don, 156 gömlek, 360 muhtelif çamaşır, 564 entari, 72 hırka, 210 ayakkabı, 125 çocuk ayakkabısı, 41 metre küp kereste, 100 çaydanlık, 500 maşrapa ve çeşitli eşya Erbaa'ya⁴⁵.

Dâhiliye Vekili'nin emriyle Erbaa'ya gönderilen Samsun Vali Muavini Orhan Güvenç, Samsun Halkevi reisi Osman Cudi Gürsoy ve Samsun halkevinden on bir kişilik bir yardım heyetiyle birlikte 7 Ocakta Erbaa'ya gelmiş ve depremezelerin iskânı, yiyecek ve giyecek dağıtımını ve enkaz kaldırma işlerine yardım etmişti. 30 yataklı bir revir kurularak yaralıların tedavilerine başlanmış, 29 ağır yaralı da Samsun hastanesine gönderilmişti. Hükümet ve jandarma binası zarar görmediği için memurlar görevlerine başlamıştı. Ana caddelerdeki enkazın temizlenmesi için ellişer kişilik ekipler kurulmuştu. Diğer yandan, baraka inşaatı devam ederken, yüz kadar barakanın inşaatı tamamlanmıştı⁴⁶.

İnönü'nün Erbaa heyeti ile görüşmesinde Dâhiliye Vekili Faik Öztrak da bulunmuştu. Kendisi 10.1.1940'da Meclis'te Tokat'taki incelemeleri

⁴¹ *Ulus, Cumhuriyet*, 4.1.1940.

⁴² Beyanname için bkz. *Ulus, Cumhuriyet*, 2.1.1940.

⁴³ *Ulus*, 4.1.1940.

⁴⁴ *Ulus*, 5.2.1940.

⁴⁵ *Ulus*, 6.1.1940.

⁴⁶ *BCA*, 490.01..1585.469.2/85; *Ulus*, 8.1.1940. Erbaa'daki ağır yaralılar peyderpey Samsun'a gönderilmişti. Son yaralı kafilesi 16 Ocakta Samsun'a hareket etmişti. Yine, Reşadiye depremezelerine yardım etmek üzere Samsun Halkevi gençlerinden on kişilik bir kafile 17 Ocakta Samsun'dan yola çıkmıştı. *BCA*, 490.01..1585.468.1/1-4 ve *BCA*, 490.01..1585.469.2/85.

hakkında bilgi verirken, Cumhurbaşkanı'nın, Tokat ve Niksar'daki incelemeleri sonucunda gerekli gördüğü emirleri verdiğini, yanında bulunan beş Erbaalıyı da dinleyerek gerekli tedbirleri almalarını emrettiğini, bunun üzerine kendisinin Erbaalılarla konuştuğunu, Tokat'tan Erbaa'ya kadar olan yolun özellikle Niksar'dan sonrasının çok bozuk olduğu için Tokat'tan Erbaa'ya önemli bir yardım yapılmadığından Samsun Vilayeti'nin Erbaa'nın ihtiyaçlarını karşılamaya daha elverişli bir durumda olduğunu, Erbaa'nın uğradığı zarar büyük olduğu için Cumhurbaşkanı'nın da emriyle oraya Samsun Vali Yardımcısını gönderdiğini ve Erbaa'nın tüm ihtiyaçlarının bütünüyle Samsun'dan sağlanmasını emrettiğini anlatmıştır⁴⁷.

Dâhiliye Vekili'nden sonra Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş, depreme maruz kalan vilayetlere gönderilen sağlık ekipleri hakkında bilgi verirken Tokat ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: *"Tokat'a iki sıhhi heyet gönderdik. Her biri ikişer hekimlidir ve diğer lazım olan arkadaşlar da beraberdir. Askerî dört tabib ve Samsun'dan beş tabib, altı sıhhat memuru vilayet emrine gönderdik. Turhal şeker Fabrikasından da Tokat vilayetine bir sıhhi heyet iştirak etmiştir."*⁴⁸

14 Ocak 1940 tarihine kadar Zile'de toplanmış olan 2.000 parça yiyecek eşya depremzedelere dağıtılmıştı. Bundan başka, toplanmış olan 9.500 kilo çeşitli yiyecek maddesi ile de depremzedelerin günlük yiyecek ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştı. Bu tarihe kadar İlçe Yardım Komitesi'ne verilen bağış miktarı da 2.000 lirayı bulmuştu. Ayrıca Tokat'tan da yardım olarak 500 lira gönderilmişti⁴⁹.

19 Ocak 1940'ta Tokat Valisi Selahattin Üner⁵⁰ Bakanlık emrine alınmış ve yerine Siirt Valisi olan İzzettin Çağpar atanmıştı⁵¹.

26 Aralık 1939 depreminde 32.968 kişinin ölmesi ve 116.720 binanın yıkılması veya ağır hasar görmesi⁵² üzerine, Hükümet, 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 Sayılı "Erzincan'da ve Erzincan Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntıkada Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun"u kabul etmişti. Cumhuriyet tarihinde ilk kez depremle ilgili bir kanun çıkarılıyordu. Kanunla, depremden etkilenen bölgelerdeki vatandaşların vergi borçlarının silinmesi, memurlara ve vefat eden memurların ailelerine acil ihtiyaçlarını karşılamak üzere maaşlarının iki katı avans verilmesi, yabancı ülkelere

⁴⁷ *Ulus*, 11.1.1940.

⁴⁸ *Ulus*, 11.1.1940. Reşadiye ve diğer ilçelerle ilgili yaptığı faaliyetleri hakkında vermiş olduğu geniş bilgi için Bkz. Aynı gazete ve tarih.

⁴⁹ *Ulus*, 15.1.1940.

⁵⁰ Selahattin Üner, Tokat'ta Mayıs 1939- Ocak 1940 arasında 9 ay görev yapmıştı. Ferit Acunsal, *Gerçeklerin Diliyle Tokat*, Tanin Basımevi, İstanbul, 1947, s.22.

⁵¹ *BCA*, 30.18.1.2..89.129.18; *Ulus*, 25.1.1940.

⁵² <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/>

yardım amaçlı gönderilen malzemelerin bir defaya mahsus olmak üzere bir sene süreyle gümrük vergisinden muaf tutulması kabul edilmişti⁵³.

ARTÇI DEPREMLER, DEVLETİN DEPREMZEDELERE YAPMAYI DÜŞÜNDÜĞÜ DİĞER YARDIMLAR VE DEPREMDE YARARLIĞI GÖRÜLEN MAHKÛMLARIN AFFEDİLMESİ

Ocak ve Şubat aylarında Tokat ve ilçelerinde artçı depremler sürmüştü. 20 Ocakta saat 11.20'deki artçı depremde Tokat'ta hasar olmamıştı. Zile'de ise on saniye süren artçı depremde bir ev tamamen yıkılmış, bir kadın ağır şekilde yaralanmıştı. Birçok binanın çatlakları genişlemiş ve bazı duvarlar yıkılmıştı. Celtek köyünde bir ev tamamen yıkılmış ve bazı evler de hasar görmüştü. İnsan kaybı yoktu⁵⁴.

6 Şubat 1940 tarihindeki artçı deprem Zile'de bazı duvarların yıkılmasına neden olmuştu⁵⁵. 25 Şubatta Tokat'ta sabah saat 04.50 ve 05.30'da iki sarsıntı olmuş, Belediye binası ve bazı evlerdeki çatlaklar artmıştı⁵⁶.

8 Mart 1940 tarihinde Tokat dâhil Anadolu'nun birçok yerinde deprem olmuştu. Deprem Tokat'taki etkisi, Abdülatif ve Akdeviren mahallelerinde birer evin tavanı ve duvarlarının çökmesi olmuştu⁵⁷. 18 Nisan 1940 gece yarısına doğru Tokat'ta oldukça şiddetli bir sarsıntı olmuş ve sonuçta bir dam çökmüş ve başka bir hasar olmamıştı⁵⁸.

Depremden sonra Erbaa'da yetim kalan çocuklardan onaltısı Malatya Çocuk Esirgeme Kurumu'na gönderilmişti. 28 Şubatta da yetim kalan çocuklardan üçü Adana'ya ve onyedisi çocuk da Ankara'ya gönderilmişti⁵⁹. 24 Şubatta da Niksar'daki öksüz kalan 18 çocuk Çocuk Esirgeme Genel Merkezi'ne gönderilmişti⁶⁰.

Bakanlar Kurulu Mart 1940 başında Erzincan depreminden etkilenen bölgelerde genel bütçeden maaş ve ücret alan memur ve müstahdemlerden yardıma muhtaç oldukları belirlenecek olanlara maaş ve ücretleri tutarının iki, emekli ve yetimlere üç, henüz tahsis muamelesi yapılmamış yetimlere ise yetim maaşına veya ikramiyeye ait olan memuriyet maaşının iki misli avans vermeye karar vermişti⁶¹.

⁵³ *TBMM Kavanin Mecmuası*, Devre:6, İçtima:1, Cilt:21, TBMM Matbaası, Ankara 1940, s.150-151.

⁵⁴ *Ulus*, 22.2.1940.

⁵⁵ *Ulus*, 7.2.1940.

⁵⁶ *Ulus*, 26.2.1940.

⁵⁷ *Ulus*, 9.3.1940.

⁵⁸ *Ulus*, 19.4.1940.

⁵⁹ *Ulus*, 29.2.1940.

⁶⁰ *Ulus*, 25.2.1940.

⁶¹ *Ulus*, 5.3.1940.

Diğer yandan, Hükümetin depremzedelere yardım çerçevesinde, çift öküzünü kaybeden köylülere öküz vermek işini hızlandırmıştı. Kızılay'ın ayırdığı para ile Ziraat Vekâleti aracılığıyla on dört vilayetten 10.000 öküz satın alınmasına başlanmış ve kısa bir süre içinde 1.000'den fazla öküz satın alınarak ilkbahar tarımına erken başlayan Tokat ve Amasya köylerine dağıtılmaya başlanmıştı⁶².

Depremde enkaz kaldırma sırasında olağanüstü hizmetleri görülen 241 mahkûmun affi konusu TBMM'de 24 Nisan 1940'ta kabul edilmişti⁶³. Erbaa ve Niksar'dan affa uğrayanların isimleri şunlardı:

Erbaa'dan: Davud Yeter, Hasan Tunç, Nazmi Özkan, Abdullah Atalay, Reşit Atalay, Mustafa Atalay, Mehmet Atalay, Rasim Aydoğan, Mustafa Agâh, Ahmet Elmacı, Halil Atan, Ahmet Polat, Salim Ahıska, Aziz Öztürk, Halis Avcı, Mehmet Vanlı, Faik Şen, Hüseyin Kayalar, Hüseyin Malku, Şakir Narlı, Aziz Meşe, Musa Kara, Kamil Akşen, Hüseyin Çalkara, Ahmet Karadağ, İbrahim Karaüzüm, Ali Öz, Ahmet Yolaçar, Ömer Karameşe, Tahir Gülmez, Emin Gülmez, Kadir Yılmaz, Ahmet Yılmaz, Hüsnü Demirbağ, Ali Yücel, Nuri Nur, Süleyman Çetin, Tahir Seçgin, Hasan Aydın, Ahmet Uysal, Mehmet Yılmaz, Hüseyin Demir, Mahir Erdoğan, Kaya Tiryaki, Mehmet Aydın, Lütfi Şişli, Halit Cılız, Aziz Öztürk, Hamdi Aslan, Muttalip Yalçın, Yunus Çeleb, Ahmet Demir.

Niksar'dan: Hüseyin İkiz, Sıddık Yamak, Dursun Yılmaz⁶⁴.

KAMU BİNALARININ İNŞASINDA MÜTEAHHİTLERİN SORUMLULUĞU KONUSU

Tokat Halkevi, Tayyare Cemiyeti ve sinema salonunun depremden yıkılması nedeniyle Malatya Milletvekili Nasuhi Baydar tarafından 6.1.1940 tarihli Ulus Gazetesinde bir yazı yayınlanmıştı. İsmet İnönü'nün Tokat'ı ziyareti sırasında onunla bulunan Baydar, adı geçen binaların yıkılmasının sebeplerini Belediye Mühendisi Sayın Süreyya'ya sormuştu. Belediye Mühendisi, Belediye mühendisi bir arkadaşının bir gece kendisine gelerek adı geçen binaları inşa eden müteahhitin "*donmuş çimentoları bir han odasında döğdürerek beton yapmakta kullandığını*" söylediğini, bu suçun da tespit edildiğini, Vali Recai Bey⁶⁵ ile Belediye mühendisinin bu binaları teslim almaktan çekindiklerini, daha sonra Valinin değiştiğini, Belediye mühendisinin başka bir işe atandığını ve binaların teslim alındığını

⁶² *Ulus*, 13.3.1940.

⁶³ *TBMM Kavanin Mecmuası*, Devre:6, İctima:1, Cilt:21, TBMM Matbaası, Ankara 1940, s.238.

⁶⁴ *Ulus*, 20.4.1940, *TBMM Kavanin Mecmuası*, s.243-244. Resmi gazetede sadece isimler ve işledikleri suçlar yer almaktadır. Ulus gazetesi memleketlerine göre ayırmıştır.

⁶⁵ Recai Güreli 1933-1936 arasında Tokat'ta görev yapmıştı. Yıkılan Halkevi binası Vali İzzettin Çağpar zamanında yeniden yaptırılmıştı. İzzettin Çağpar 24 Ocak 1940-26 Eylül 1945 yılları arasında görev yapmıştı. Acunsal, *a.g.e.*, s.20-23.

anlatmıştır. Bu ifadelerden yola çıkan Nasuhi Baydar, çimentodan, kumdan ve betondan çalarak inşaatı ucuza mal etmek ve daha çok kazanmak hirsından dolayı sorumlunun depremin değil kötü niyetli müteahhitlerin aymazlığının olduğunu yazmıştır⁶⁶.

Aynı konuda, Denizli Milletvekili Necibali Küçüka tarafından 16.1.1940 tarihinde *Ulus* gazetesinde yayınlanan yazıda, müteahhitlerin daha fazla para kazanmak bahanesiyle şartnameye hile karıştırdığı, bunlara karşı cezai müeyyedelerin ağırlaştırılması gerektiği savunulmuştur. Küçüka, kendisini bu düşünceye götüren sebebin Tokat'ta yıkılan iki yıllık betonarme binanın karşısındaki kerpiç evin dimdik durması olduğunu belirtmiştir⁶⁷.

Bunun eleştiriler üzerine Halkevini inşa eden müteahhit Şefik Kamil Efes, Baydar ve Küçüka'nın iddialarına karşı uzun bir cevap yazmıştı. Bu uzun cevapta müteahhit kendisini özetle şöyle savunmuştu:

Tokat halkevi "betonarme" olarak inşa edilmemiştir. Kargir, yani temeli taş, diğer kısımları tamamen tuğladır. Yalnız döşemeleri betondur. Bina iki sene önce değil Kasım 1934'te yani beş sene önce tamamlanmıştır. Bina teslim alma işini Nafia Vekâleti'ni temsilen Samsun Nafia Müdürü, Tokat Başmühendisi, iki fen memuru yapmıştır. Aksine yapılan beyanat gerçeğe uygun değildir. 3 Aralık 1934'de inşaatların bittiğini Tokat noterliği aracılığı ile yapılan tebliğlere rağmen teslim işinin aylarca yapılmayıp kasten geciktirilmesi işi inşaatta kusur görüldüğünden değil, iş sahiplerinin ödeyecek paraları olmadığındandır. O tarihlerde Tokat Özel İdaresi geniş bir imar ve inşa faaliyetine girişmiş ve bu yüzden mali sıkıntılar içinde kalmıştı. Müteahhit bu nedenle 20.000 lira dahi alacağını olduğunu söylemektedir.

Yazısının devamında, donmuş çimento ve kireçle beton yapılamayacağını, binlerce torba çimento arasında 40-50 torbanın ıslanarak donsa bile bunun zararının 80-100 lira olacağını, buna tenezzül edecek bir müteahhit düşünülmemeyeceğini, yıkılan binaların inşa sürecinde ortağı, fen memuru ve bir de başmühendisin sürekli denetiminde bulunan Nafia kontrolörü eliyle döküldüğünü ve hepsinin şerefli ve namuslu kişiler olduğunu savunmuştur.

Yazısının sonunda, binaların en mükemmel malzeme ile ve her yönüyle kurallara uygun inşa edildiğini ifade ettikten sonra "O halde neden yıkıldı?" sorusuna sorularla karşılık vermiştir: Müteahhidin Tokat'ta aynı yıl inşasını bitirdiği hastane binası, sıfat istasyonu, yedi okul niçin yıkılmadı? Tokat Halkevinden iki sene sonra halkevinin yanına Belediye tarafından

⁶⁶ Nasuhi Baydar, "Beton'un Zulumü ... Müteahhit Hilekârsa Müthiş Oluyor", *Ulus*, 6.1.1940. Falih Rıfki Atay'ın da deprem bölgelerinde yıkılan betonarme binalarda müteahhitlerin daha fazla kazanmak, ihaledeki zararlarını telafi etmek ve şartname hükümlerine uymama konusundaki başyazısı için bkz. Falih Rıfki Atay, "Dersten İstifade Edeceğiz", *Ulus*, 6.1.1940.

⁶⁷ Necibali Küçüka, "Cemiyetin Vazifesi", *Ulus*, 16.1.1940.

“betonarme” olarak inşa ettirilen sinama niçin yıkıldı? Bütün Erzincan, binalarıyla beraber istasyon binası, orduevi, halkevi binaları neden yıkıldı da hiçbir çatlak dahi bulunmayan bazı kerpiç ve ahşap evler ayakta kalabildi? Amasya’da bir sene önce yapılan modern halkevi ile asırlarca birçok depreme dayanan tarihi eserler neden yıkıldı da bunların etrafındaki kerpiç ve ahşap binalar yıkılmadı? Bu sorulara cevabı müteahhitlerin değil uzmanların ve bilimin cevap verebileceğini, son depremde ülke genelinde 30.000 binanın yıkılmasından müteahhitlerin sorumlu tutulamayacağını ve asıl sorumlunun doğa olduğunu belirterek yazısını tamamlamıştır⁶⁸.

Şefik Kamil Efes’in halkevi inşaatında bir kusuru olmadığı iddiası üzerine Tokat Muhasebe Müdürlüğü de mektubun yayınlandığı gazeteyle bir cevap göndermişti. Bu cevapta, depremde yıkılan binanın inşaatında müteahhitin kusurunun olup olmadığını ancak yetkili heyetler tarafından belirlenebileceğini, bu konuda da fen raporunun alınmasını beklediklerini, ikinci olarak, Müteahhit Şefik Kamil Efes’in Tokat Muhasebe Müdürlüğü’nden 20.000 lira kadar alacakları olduğu iddiasının doğru olmadığı, Müdürlüğün inşaat bedelinden müteahhitlere ve başkalarına bir borcu olmayıp zamanında ödendiği ve müteahhitin beyanatlarının gerçek dışı olduğu ifade edilmişti⁶⁹.

SONUÇ

1939 tarihinde meydana gelen Erzincan depremi Tokat ve ilçelerinde de etkili olmuş ve önemli can ve mal kaybına sebep olmuştur. Tokat Vilayeti sınırları içinde depremin bilançosunu 1 Ocak 1940 tarihli verileri ele alırsak-çünkü bu tarihte yaklaşık rakamlar kesinleşmiş gibidir-, toplam olarak ölü sayısı, 2.274; yaralı sayısı 668 ve yıkılan bina sayısı 3.378’dir. Verilere bakılacak olursa depremden en çok Merkez nahiye ve köyleri, Reşadiye, Erbaa ve Niksar etkilenmiştir.

Deprem üzerine yardım kampanyaları açılmasının yanında, Hükümet başta Erzincan olmak üzere deprem felaketinin yaşandığı şehirlere yardım elini uzatmaya çalışmış ve yaraların sarılmasına yardımcı olmuştur. Cumhurbaşkanı ve bakanlar diğer deprem bölgelerinin yanında Tokat’ı da ziyaret ederek depremzedelerin yalnız olmadığını, “Devlet Baba”nın kendileriyle ilgilendiğini göstermeye ve moral vermeye çalışmıştır. Diğer yandan, yardım ile ilgili çalışmaları koordine etmişlerdir. Kızılay da ihtiyaç oranında para, gıda ve çadır yardımı yapmıştır.

Kamu binalarının çoğunun depremde yıkılması müteahhitlerin sorumluluğu konusuna dikkatleri çevirmiştir. Özellikle daha çok kazanmak

⁶⁸ *Ulus*, 26.1.1940.

⁶⁹ *Ulus*, 9.2.1940.

hırsıyla eksik malzeme kullanma suçlamasının günümüzde olduğu gibi geçmişte de var olduğunu görmekteyiz.

1939 depremi kışın hüküm sürdüğü bir mevsimde meydana gelmiştir. Sobalar kurulu olduğu için bazı yangınlar çıkmıştır. Deprem yüzünden açıkta kalan vatandaşlar bir yandan da kışın ağır şartlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Ölümlerin bir kısmının bundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Özellikle ekonomik açıdan Türkiye üzerinde İkinci Dünya Savaşının olumsuz etkileri devam ederken yaşanan depremin Hükümet bütçesine ciddi bir yük getirdiği unutulmamalıdır. Buna rağmen Türkiye Cumhuriyeti depremin olumsuzluklarını gidermek noktasında elinden geldiğini yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı dönemde Tokat Vilayeti halkının da ekonomik sıkıntılara rağmen depremden daha fazla etkilenen ilçe ve köylere yardımda bulunmaktan kaçınmamaları -her büyük depremde olduğu gibi- ülke insanının yardımseverlik duygularını göstermesi açısından kayda değerdir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi,

Y.PRK.UM., 21/37; *DH.MKT.*, 2585/86; *DH. MKT*, 454/18; *DH.EUM.EMN.*, 73/5; 75/46; 76/30; 79/32; *DH.İ.UM.EK.*, 90/36.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,

030.10..119.837.16/7; 030.10..119.840.10; 030.10..119.840.14;
030.10..119.843.5; 030.01..121.768.2; 030.10..119.844.13; 030.10..119.843.7;
030.10..119.844.10; 030.10..118.827.34; 030.10..178.234.5; 030.10..119.844.3;
030.10..119.844.5; 30.18.1.2..89.129.18; 490.01..1586.473.1/33;
490.01..1586.473.1; 490.01..1585.468.1; 490.01..1585.469.2.

İnternet Adresleri

<http://erbaa.blogcu.com/>(10 Mart 2010)

<http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/bakanlikbasin.php?ID=123> (1 Haziran 2010)

http://www.deprem.gov.tr/lab_htm/rapor/kastamonu_depremsellik.pdf, s.1-13 (8 Mayıs 2010)

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/>(1 Haziran 2010)

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/default.htm>. (1 Haziran 2010)

Kitaplar

ACUNSAI Ferit, *Gerçeklerin Diliyle Tokat*, Tanin Basımevi, İstanbul 1947.

CİNLİOĞLU Halis, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, İkinci Kısım, Tokat 1950.

FİNKEL Caroline F.-N. N. AMBRASEYS; *Türkiye’de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler: Bir Tarihsel İnceleme,1500–1800*, Çeviren: M. Umur Koçak, TÜBİTAK Yayınları, Ankara 2006.

TBMM Kavanin Mecmuası, Devre:6, İctima:1, Cilt:21, TBMM Matbaası, Ankara 1940.

Gazeteler

Cumhuriyet, 28.12.1939; 2-3.1.1940; 4.1.1940 tarihli sayılar.

Ulus, 28.12.1939; 29.12.1939; 30.12.1939; 2-3.1.1940; 4.1.1940; 1.1.1940; 2.1.1940; 4.1.1940; 6.1.1940; 8.1.1940; 11.1.1940; 13.1.1940; 15.1.1940; 25.1.1940; 26.1.1940; 5.2.1940; 7.2.1940; 9.2.1940; 22.2.1940; 25.2.1940; 26.2.1940; 5.3.1940; 9.3.1940; 13.3.1940; 19.4.1940; 20.4.1940 tarihli sayılar.

Makaleler

ATAY Falih Rıfki, “Dersten İstifade Edeceğiz”, *Ulus*, 6.1.1940.

BAYDAR Nasuhi, “Beton’un Zulmü... Müteahhit Hilekârsa Müthiş Oluyor”, *Ulus*, 6.1.1940.

KÜÇÜKA Necibali, “Cemiyetin Vazifesi”, *Ulus*, 16.1.1940.